

Ministerkrisen

Taler

Jens Bratlie

Dato

10 februar 1912

Sted

Stortinget

- 1 Jeg kan ikke la være straks at bede om ordet i anledning av de uttalelser, statsministeren er fremkommet med, tiltrods for at jeg selvfølgelig er fuldt opmerksom paa, at det er vanskelig. Det er vanskelig, baade fordi statsministeren er fremkommet med en saa stor mængde av ting i sit foredrag, at
- 5 det er umulig for mig her paa staaende fot - der foreligger jo ikke noget skriftlig til grund for denne debat - at besvare mere end en brøkdel av det. Og for det andet, fordi denne sak efter selve sit indhold er av ganske ekstraordinær natur. I ett er jeg imidlertid enig med statsministeren, og det er, at saken i den stilling, hvori den nu staar, ubetinget maa lægges fuldt og aapent frem for almenheten.
- 10 Aldrig skal man træffe mig den dag, haaber jeg, da jeg ikke er færdig til at lægge mine kort aapent paa bordet i det offentlige liv.

- Men naar det forlanges, at almenheten skal faa fuld besked, saa maa man ogsaa gi fuld besked. Statsministeren begyndte imidlertid paa et punkt i denne sak,
- 15 som ikke er begyndelsen. Der vilde efter min mening - med fuld ret - kastes en meget streng dom over den fremgangsmaate, som vi har befulgt, dersom der ikke gives nøiagtigere og fuldstændigere oplysninger.

- Oprindelsen til den strid, som nu er opstaat - beklageligvis - er ganske rigtig, som statsministeren oplyste, den tale, som han nylig holdt i Bondeungdomslaget.
- 20 Statsministeren har oplæst avisernes referat av denne tale, og han har sagt, at om dette end ikke i alle dele er nøiagtig, som han talte, saa vil han dog ikke gaa fra noget i det referat. Han gjorde dog den reservation, at han hadde tilføiet fra visse hold. Jeg skulde ønsket, at statsministeren hadde git den oplysning tidligere; det
- 25 hadde muligens bidrat til, at enkelte kunde ha set saken litt lempeligere.

Som foredraget er referert offentlig, tror jeg ikke, nogen kan bestride, at det er skikket til at vække uvilje hos dem, der har en anden mening end statsministeren om maalsaken. Ikke fordi det er forment statsministeren at være maalmænd, det

har han fuld ret og frihet til; vi har alle visst, at statsministeren er det, og jeg har ikke i den tid, vi har arbeidet sammen, hørt det mindste ord av uvilje mot statsministeren personlig, fordi han er maalmænd. Heller ikke fordi statsministeren offentlig uttaler denne sin mening; vi er alle enige om, tror jeg, at
35 ogsaa det har statsministeren ret til, ja ikke alene ret, men pligt, hvis forholdene er saadanne, at der er opfordring for ham til at vedkjende sig, hvad han er. Men fordi - hvad jeg tror, ikke nogen skal kunne benegte - hans uttalelser, saadan som referatet foreligger, hadde en saarende, eggende og utfordrende form likeoverfor dem, som mener anderledes end han, og fordi referatet maatte gi det indtryk
40 ialfald, at uttalelserne tok sigte noksaa bestemt paa statsministerens politiske meningsfæller her i Stortinget i andre ting, paa mænd, som utgjør støtten for hans regjering, men som har en anden opfatning i maalspørsmålet end statsministerens. En uttalelse som denne: Ingen opportunistiske «politiske» hensyn skal formaa mig til at fornegte den opfatning o. s. v. - og saa nedenfor:
45 Det fanatiske hat mot denne bevægelse vil nok bli lagt ned om ikke saa mange aar som magtesløst og ørkesløst - kan ikke undgaa at virke saaledes. Det er mulig, at det ikke har været ment; men at talen i sin form er skikket til at egge og utfordre, det tror jeg, ingen upartisk mand vil benegte.

50 Statsministeren anvendte endel av sit foredrag til at gi en fremstilling av Bondeungdomslagets organisation, dets opgave og dets virksomhet for paa en maate at skyte over paa os, at vi har vist eller uttalt nogen uvilje mot det - det blev blandt andet gjentagende anført av statsministeren, at det var underlig, at ingen av os i høire har hat noget kjendskap til Bondeungdomslaget og dets
55 virksomhet. Jeg vil dertil svare, at jeg ikke tror, det gavner den sak, vi idag taler om, at komme med den slags ubeføiede sigtelser. Jeg skal bare faa lov til at oplyse - hvad statsministeren jo paa sin side kunde ha visst - at fremtrædende mænd av vort parti ikke alene har været tilstede, men har holdt foredrag i Bondeungdomslaget flere ganger. Og det tildels noksaa nylig. Jeg har personlig -
60 men det har ikke staat i aviserne - været invitert i Bondeungdomslaget, og det har aldrig faldt mig ind, at det skulde være i mindste maate forkleinende for mig at gaa dit. Hadde det ikke været saa, at jeg har saa meget at gjøre, at jeg i det store og hele tat maa holde mig væk fra alle aftenmøter og foredrag, som jeg kan undgaa, saa vilde jeg utvilsomt ha gaat. Jeg tror ikke, det gavner at kaste ind den
65 slags sigtelser i debatten. Og jeg synes ikke, det tar sig ut ellers heller. Jeg vil gjenta, hvad jeg sa før, at jeg ikke har hørt nogen forkleinende uttalelse mot nogen i anledning av den ting. Hvad statsministeren uttalte om Bondeungdomslagets stilling ved anskaffelsen av en bygning, er jeg fuldt enig i

70 at uttale mig anerkjendende om. Imidlertid, det er ikke det, vor sak handler om; jeg vender tilbage til den.

Statsministeren finder det uberettiget, hører jeg, men jeg for min del finder det forklarlig i det mindste og ogsaa berettiget, at der vaktes uvilje ved hans
75 foredrag. Uviljen i den anledning var meget sterk her i Stortinget i vore partier. I midten av forrige uke, saavidt jeg erindrer, skede der en mængde henvendelser til mig, som gav uttryk for den. Og det var ikke bare riksmålsmand, som var forbitret over talen. Begge partier, saavel det frisindede som det konservative parti tæller baade riksmålsmand og maalmænd. Vore partiers maalmænd opgir
80 saavisst ikke i mindste maate sit standpunkt mere end nogen anden, aapent og ærlig vedkjender de sig det; men de syntes, at det foredrag, som statsministeren hadde holdt, var - som det ogsaa heter i vor skrivelse til ham i tirsdags - at gaa utenfor forutsætningen om streng nøitralitet i dette spørmaal.

85 Under den forbitrelse, som raadet her i Stortinget, var der som sagt flere repræsentanter av vort parti - tildels ogsaa av det frisindede venstre - som henvendte sig til mig med krav om, at noget maatte bli foretat. Nogle vilde straks stille interpellation, andre vilde gaa frem paa anden maate; men en ting var de alle enige om, det nemlig, at noget øieblikkelig maatte foretages, og at der
90 maatte avholdes gruppemøter, for at saken kunde bli drøftet. Jeg svarte dem imidlertid den gang, at jeg syntes, saken burde tages litt anderledes. Det var efter min mening et indre partispørmaal, som forelaa; det var et opgjør, som en del av statsministerens politiske tilhængere her i Stortinget vilde ha med ham i anledning av hans tale. Og den ting mente jeg, vi maatte gjøre op inden vore
95 egne vægger. Det forekom mig, at det ikke vilde være nogen hensynsfuld eller rigtig fremgangsmaate i den anledning at gaa bort straks og gjøre opskrik i Stortinget. Jeg mente, at det var vor pligt, før vi gjorde noget som helst andet, at underrette statsministeren om den misnøie, som gjorde sig gjældende mot ham. Der blev som følge herav intet gruppemøte avholdt hos os i den uke. Derimot
100 gik jeg samme aften - det var vist torsdag i forrige uke - til formanden for den frisindede gruppe og talte til ham om saken. Jeg sa ham, at der inden vor gruppe og tildels ogsaa inden de frisindedes raadet sterk misnøie med, hvad statsministeren hadde sagt, fordi man fandt, at det var eggende og saarende og gik utenfor det nøitrale forhold, som statsministeren pligter at iagttå i
105 sprogsaken. Jeg henstillet til præsident Halvorsen at gjøre statsministeren bekjendt med stemningen imot ham, for at han kunde bli bekjendt med, hvordan sakerne stod.

110 Derefter fortalte præsident Halvorsen mig den paafølgende morgen - det var
altsaa fredag - at han hadde talt med de frisindede medlemmer av regjeringen om
saken efter vor forrige samtale, og at disse herrer da hadde - hvad jeg fandt meget
rimelig og naturlig - bedt ham spørge mig nærmere ut om, hvor sterk jeg mente,
at misnøien var, hvor utbredt og hvor almindelig jeg mente, at den var. Jeg skal
115 tilføie, at regjeringen den formiddag var i statsraad hos Kongen, og at præsident
Halvorsen, efter hvad han fortalte mig, hadde avtalt en ny konferanse med dens
frisindede medlemmer, naar statsraadet var slut. Jeg svarte præsident Halvorsen
paa de spørsmaal, han stillet til mig, at han kunde sige til de frisindede
medlemmer av regjeringen, at jeg, da der ikke var holdt gruppemøte, selvfølgelig
120 ikke kunde svare for hver enkelt inden vort parti, men at det var min sikre
overbevisning, at misnøien var saa almindelig, at den praktisk talt omfattet
næsten alle medlemmer av den konservative og desuten adskillige av den
frisindede gruppe, samt at den var saa sterk, at ingen efter min mening kunde
forhindre, at den kom til utbrud. Denne underretning gav jeg præsident
125 Halvorsen, forat den kunde overbringes statsminister Konow gjennom hans
frisindede kolleger i regjeringen, og statsministeren derefter ta sin stilling under
overveielse. Dette var altsaa fredag formiddag.

Samme dags eftermiddag hadde jeg igjen en samtale med præsident Halvorsen.
130 Han fortalte da, at de frisindede statsraader hadde henvendt sig til statsminister
Konow, men at statsministeren hadde stillet sig absolut avvisende til enhver
saadan henvendelse; han vilde ha ethvert opgjør med gruppen frembragt i
Stortinget, for offentligheten, sa han, og i fuldt dagslys. Jeg fik ogsaa den
oplysning ved anledningen, at de frisindede statsraader efter sin konferanse med
135 statsministeren var enige med ham i den opfatning, at han burde stille sig
avvisende likeoverfor os.

Da forstod jeg, at der vilde opstaa vanskeligheter. Jeg hadde indtil den stund
trodd, at vi ved en lojal og fra min side ærlig ment henvendelse skulde kunne faa
140 saken ordnet. Det er noget, enhver kan forstaa, at vanskeligheter av denne art
kan opstaa; der kan opstaa uenighet og mistillid indenfor partierne. Vil man
absolut ha offentligheten indblandet deri, saa gjerne for mig. Men jeg vil ha lagt
frem for almenheten likesaavel den ene side av saken som den anden. Det, jeg
her har oplyst, berettet statsministeren intet om. Jeg mener, at under saadanne
145 forhold som dem, jeg har oplyst, har jeg, som leder av det parti, hvor den
opstaaede bevægelse og uvilje mest har gjort sig gjældende, handlet lojalt og

150 riktig ved uten engang at nævne det for mine egne partifæller at gaa direkte til
det frisindede partis mest fremskutte mænd og sige til dem: Underret
statsministeren om, hvordan stillingen er! Vanskeligheter maatte jo opstaa, naar
svaret blev som det, jeg fik, paa den henvendelse.

155 Under de samtaler, jeg senere hadde med mænd av det frisindede parti, forsøkte
jeg paany at gjøre klart, at der i denne sak er en principmotsætning mellem vor
opfatning og deres. Jeg og mine meningsfæller oppfatter saken saa, at det er et
indre opgjør inden regjeringspartierne, der her er tale om, et opgjør mellem
regjeringen eller rettere et enkelt medlem av regjeringen og en del av hans eget
parti i Stortinget. Vi kan ikke forstaa, at den sak vedkommer nogen anden end
vedkommende regjeringsmedlem og partiet; vi skjønner ikke, at der kan stilles
160 krav paa, at den skal frem til debat i hele Stortinget. Det er da virkelig ikke vore
politiske motstandere - socialisterne og det konsoliderte venstre - som har sat
statsministeren og regjeringens øvrige medlemmer paa de pladser, de indehar;
det er det parti, jeg tilhører, i samarbeide med det frisindede venstre, som har
gjort det. Det er ikke vore politiske motstanderes tillid, det her beror paa. Det er
165 da virkelig tilliden i vort parti og de frisindedes, saalænge vi er i samarbeide med
hinanden - det er den tillid, regjeringens medlemmer maa ha for at kunne sitte i
sin stilling. Men det er den tillid, som statsminister Konow har tapt; derfor maa
vi arbeide paa at faa tillidsforholdet reetablert under en ny ledelse.

170 Et er det, at regjeringen selvfølgelig maa fremgaa av det politiske parti eller de
politiske partier, som har flertal i stortingssalen; oppositionen vil nok sørge for,
at den regel ikke krænkes. Men en anden sak er det, at dette ikke er nok, for at de
enkelte regjeringsmedlemmer skal være berettiget til at sitte paa sine pladser. Det
er ikke nok, at der er flertal for det politiske parti, de tilhører, det er ogsaa
175 nødvendig, at enhver enkelt av dem personlig besitter saa stor tillid inden sit
parti, at partiet som helhet føler sig tjent med at ha dem som sine mest
fremskutte tillidsmænd. Og det er ikke første gang, hverken her eller andetsteds,
at det forhold kan opstaa, at tilliden til en minister er blit svækket inden hans
eget parti, saaledes at han paa grund derav maa træde tilbake.

180 Statsministeren henviste til, at der i dette tilfælde ikke foreligger nogensomhelst
regjeringshandling eller offentlig handling i det hele tat som grund for misnøien;
derfor mente han, at det er uberettiget og uriktig at dra ham til ansvar. Men det
kan umulig hævdes som riktig. Det avgjørende her er aldeles ikke, hvad der er
185 aarsak til misnøien; det kan være en hvilkensomhelst privat sak, likesaavel som

en offentlig, det kan være vedkommendes moralske vandel eller almene anseelse, det kan være hans arrogante væsen eller hvad det være vil. Det eneste, der spørges om, er, om det faktum foreligger, at de herrer, som sitter som partiets
190 tillidsmænd i regjeringen, ikke har den tillid, som er nødvendig, for at de til nytte for landet og til gavn for det parti, de repræsenterer, kan vedbli i sine stillinger. Er saadan tillid tilstede, saa er alt vel; er den ikke tilstede - det er vist mere end en statsmand, det er hændt, at han, kanske baade ubeføiet og uberettiget har tapt den tillid, som er nødvendig for hans stilling, men det kan
195 ikke hjælpe - er tilliden ikke mere der, saa kan tillidsforholdet ikke vedvare. Paa samme maate er det med ethvert tillidsforhold her i livet, offentlig som privat. Saalænge tilliden bestaar, beholder man sine tillidsmænd, er tilliden borte, saa maa ogsaa tillidsforholdet ophøre; ellers blir forholdet ikke sandt, og det kan ikke virke til gavn og til nytte.

200 Sammenlign f. eks. det forhold, vi nu taler om, med det forhold, som vilde indtræde, om jeg, som for tiden staar som valgt tillidsmand, som formand i vor politiske gruppe, om jeg hadde optraadt ute i byen, det kunde for den saks skyld gjerne være i en privat forening, men dog saa, at jeg var vidende om, at mine
205 uttalelser vilde bli offentlig referert - sæt, at jeg hadde optraadt der og sagt om mine politiske meningsfæller: Ingen opportunistiske politiske hensyn skal avholde mig fra at uttale her, at det er politisk had og fanatisme, som bevæger mine kolleger i Stortinget til at ha de og de meninger i de og de saker; det skal snart vise sig, at de herrer skal staa aldeles magtesløse, og at deres arbeide vil falde
210 ørkesløst til jorden. Dersom jeg uttalte noget saadant, saa det blev offentlig referert, om de kolleger i Stortinget, ved hvis tillid jeg er sat paa den plads, jeg har, og jeg saa kom tilbake til gruppen efter dette, saa undres jeg meget paa, om nogen vilde finde det urimelig, at gruppen sa: ja, det kan være bra nok dette, min ven, det kan gjerne hænde, at du har ret i det ogsaa; men vor tillidsmand kan du
215 umulig være længere, naar du staar og taler saa utæskende og krænkende om os i en forsamling, hvorfra uttalelserne blir referert. Jeg for min del vilde finde gruppens dom aldeles rigtig og betimelig, naar den da vilde kræve en anden tillidsmand.

220 Jeg tror ikke, det er beføiet at urgere, at der skal en offentlig regjeringshandling eller statshandling til, forat en offentlig tillidsmand skal kunne kræves ombyttet med en anden. Hvad der skal og maa til er, at tillidsmanden har den tillid, hans stilling forutsætter; er tilliden borte, saa er forholdets berettigelse ophørt. Det offentlige liv er haardhændt. Der spørges ikke om personlig sympati og heller

ikke bare, om man privat har agtelse for den mand, man har været med om at stille paa en offentlig tillidspost, eller om han har fuld borgerlig anseelse i almindelighed. Der spørges ogsaa om - og det er det avgjørende - hvorvidt vedkommende har de egenskaper og den tillid, som er nødvendig, forat man kan
230 samarbeide med ham i det offentlige liv netop i den stilling, han har. Var der spørgsmaal om min private sympati for statsminister Konow eller om den agtelse og anseelse, jeg personlig nærer for ham, saa kan jeg ganske uforbeholdent erklære, at jeg aldrig vilde være med paa noget, som paa nogen maate kunde krænke ham. Jeg hører, at han tildels har en anden anskuelse likeoverfor mig;
235 men det influerer ikke paa min mening.

Jeg forklarte før, at jeg, da jeg havde rettet den underhaandshenvendelse til statsministeren gennem hans kolleger, som jeg før nævnte, fik det svar tilbage, at han intet hensyn vilde ta til den. Det næste, som jeg mente, der da maatte
240 gøres i anledning av den opstaaede misnøie, var at bringe statsministeren til nøiere at forstaa, hvor sterk og utbredt misnøien var. Jeg henvendte mig derfor paany til det frisindede venstres fører med forslag om, at vi maatte avholde gruppemøter i regjeringspartierne til drøftelse av den situation, som var indtraadt - gruppemøter, som jeg foreslog skulde holdes i fællesskap. Vi enedes
245 om, at vore grupper skulde holde møte først hver for sig og derefter sammentræde til fællesforhandling. Min mening med møterne var, at der i dem skulde skaffes fuld og utvilsom besked om, hvor mange, og hvem det var inden begge regjeringspartier, som mente, at tilliden til statsministeren var tapt, jeg vilde faa bragt fuldstændig paa det rene indenfor gruppernes fire vægger, hvor
250 almindelig misnøien var utbredt, og hvor sterkt den gjorde sig gjældende, ti derefter kunde jo statsministeren faa oplysning derom mere autentisk og mere sikkert end ved den meddelelse, jeg hadde kunnet gi efter mit personlige skøn som leder for den ene av grupperne og ikke for mere. Statsministeren, mente jeg, burde faa disse oplysninger fremdeles, uten at noget kom utenfor gruppernes
255 kreds. Det var min mening.

Resultatet av mine forhandlinger med præsident Halvorsen blev, at vi begge berammet gruppemøte til mandag eftermiddag den 5te februar. I vor gruppe blev spørgsmaalet om uviljen likeoverfor statsministeren drøftet rent foreløbig;
260 da vi var færdig dermed, sendte vi bud ind med henstillen til de frisindede, om de vilde træde sammen med os til fællesmøte. Men vi fik det svar, at deres separate møte ikke var færdig endda, hvorfor vi ikke kunde faa fællesmøte den aften. Fællesmøtet blev berammet til den paafølgende dags - tirsdag - aften.

265 Meget forundret, og ikke bare det, men ogsaa bedrøvet blev jeg imidlertid, da jeg
den næste morgen - tirsdag altsaa - læste i alle aviser en offentlig meddelelse,
utgaat fra det frisindede venstres fører, om, hvad der var foretat i det frisindede
venstres separatmøde. Det stod i aviserne at man der med 14 mot 7 stemmer
270 havde fattet følgende beslutning: «Den foreliggende situation bør ikke
foranledige nogen forandring i regjeringens sammensætning.» Dette var altsaa
det samarbeide, man bød os, for at saken skulde kunne bringes i orden! Man
ventet ikke paa det avtalte fællesmøde med høire. Det frisindede venstre
publicerte uten videre sin beslutning; hvad vi mente, spurgte de ikke om. Vi
andre - vi omtrent 40 mot deres omtrent 20 - vi behøvet ingen mening ha om
275 spørsmålet. Jeg vil ikke sige, at det var tilsigtet eller ment saaledes av de
frisindede, men saadan saa det ut.

Og det er sikkert, at denne de frisindedes publikation bragte saken i en saa
vanskelig stilling, at alt, hvad der senere har utviklet sig, nærmest er en følge
280 derav. Jeg vil appellere til alle Stortingets medlemmer, om vor gruppe, saaledes
som stillingen da var blit, hadde andet at gjøre end at offentliggjøre ogsaa
resultatet av forhandlingerne i vort foreløbige gruppemøde. Naar offentligheten
var indblandet i det indtraadte uheldige forhold likeoverfor statsministeren ved
den meddelelse til aviserne, som de frisindede hadde git, og naar vi dessuten
285 hadde faat det svar, som jeg før oplyste, fra statsministeren: «fuldt dagslys over
alt dette og intet underhaandssnak» - jeg vil spørge enhver, om vi da hadde
noget andet at gjøre end straks at levere ogsaa vor beslutning fra den foregående
aften til offentliggjørelse? Vor beslutning gik ut paa - den vedtoges med 33 mot
4 stemmer - at vi fandt, at den henstilling burde rettes til statsministeren, som
290 statsministeren nys læste op. Vi sendte vor beslutning til statsministeren tirsdag
middag, og den er senere offentliggjort.

Stillingen var da den inden regjeringsflertallet, efter hvad der forelaa offentlig
oplyst, at 14 + 4 herrer, tilsammen 18, hadde uttalt sig for, at der ingen
295 forandring burde foregaa i regjeringens sammensætning, mens 33 + 7, altsaa 40,
hadde uttalt sig for, at statsministeren hadde tapt den fornødne tillid. Dette var
den mening, som hadde gjort sig gjældende hos dem av regjeringspartierne, som
hadde været tilstede i gruppemøterne og deltat i stemmegivningen.

300 Ingen kan vel være i tvil om, at efterat dette var kommet til uttrykk i grupperne
og offentliggjort, efterat det var offentlig konstatert, at tilliden til
statsministeren inden de to regjeringsgrupper var saa sterkt svækket, efterat

305 dette, paa grund av den offentliggjørelse, de frisindede hadde sendt avsted, var
blit meddelt hver mand i landet, ingen kan være i tvil om, at det efter dette
maatte bli umulig for statsministeren at vedbli i stillingen. Enhver mulighet for
at bringe saken i orden igjen var nu utelukket, det faar de herrer av det
frisindede venstre tilskrive sig selv, naar de gik bort og utleverte sin beslutning til
almenheten, før vi var naadd til det samarbeide, som - jeg tror, jeg tør sige under
310 henvisning til, hvad jeg før har oplyst - helt loyalt var avtalt fra vor side forat
forsøke at faa en løsning i stand.

Paa den skrivelse, som høires gruppe sendte til statsminister Konow tirsdag
middag, fik vi den følgende dag det svar, som statsministeren selv meddelte
315 indholdet av. Da dette jo nu er blit et offentlig dokument, bør det vel helt
ordlydende ind i «Stortingstidenden»; det er derfor bedst at læse det op,
endskjønt statsministeren refererte indholdet. Statsministerens svar, datert den
7de februar - det var stillet til mig - lød saa: «Deres meget ærede skrivelse av
igaar, indeholdende meddelelse angaaende høiregruppens beslutning om
320 uttalelse av iforgaars, har jeg mottat. Jeg har nøie overveiet skrivelsens indhold
og tillater mig herigjennem at meddele, at uttalelsen ikke vil foranledige noget
skridt fra min side.» Dette var altsaa statsministerens svar, efterat han hadde faat
fuld oplysning om, at stillingen med hensyn til hans tillid var den, som jeg før
har oplyst, i regjeringspartierne, og efterat dette var blit offentlig bekjendt for
325 almenheten.

Er der nogen, som kan mene, at der, naar saken var kommet i den stilling, kunde
eksistere nogen mulighet længere for statsministeren til at kræve at staa? Er det
gjørlig for et politisk parti, som mener, at det har store opgaver at løse i
330 samfundet, i loyalt samarbeide med et andet parti, hvis politiske anskuelse ligger
dets egne nær, er det mulig for et saadant politisk parti at fremme sin politik til
gavn for landet under en ledelse i regjeringen, hvis tillid er saa svækket? Jeg
mener, at det maa erkjendes av enhver, at det er umulig, og at intet parti og
ingen offentlig mand med ansvar kan la det drive paa den maate. Der maatte,
335 naar dette var offentlig konstatert likeoverfor statsminister Konow, og naar det
ikke var opnaaelig at bringe fred og forlik tilveie ved forhandling mellem
partierne - der maatte da av dem, som hadde tapt tilliden, skrides til forføininger
for at faa en ny ordning istandbragt - en ordning, hvorved samarbeidet mellem
regjeringen og dens partier i Stortinget kunde bli reetablert. Hvad vi da hadde at
340 gjøre, naar vi næret den opfatning, at dette er en sak regjeringen og
regjeringspartierne imellem, og ikke en sak, som de konsoliderte og socialisterne

har nogen befatning med - jeg mener fremdeles, at det er dem aldeles uvedkommende, om statsministeren har tillid blandt os - hvad vi da hadde at
345 gjøre, var at rette henvendelse til vore medlemmer av regjeringen om at indgi sin demission. Det var det middel, hvorved vi kunde opnaa at faa gjennomført den forandring i regjeringens sammensætning, som vi mente var nødvendig; og det gjorde vi da i den skrivelse, som statsministeren har nævnt. Den har foranlediget, at høirestatsraaderne i regjeringen har indsendt sine avskedsansøkninger.
350 Skrivelsen herom blev sendt til vore regjeringsmedlemmer før det forberedende statsraad - eller den regjeringskonferanse - som blev holdt iforgaars, men den blev ikke offentliggjort dengang.

Efterat denne sak var kommet i en saa skjæv gjænge som skedd, har jeg flere
355 ganger søkt konferanse med snart den ene og snart den anden av det frisindede venstres fremtrædende mænd. Jeg har herunder gjort, hvad jeg har kunnet, forat vi ikke skulde fortsætte med splid partierne imellem; enhver offentliggjørelse, som jeg har ment ikke vilde virke til andet end til skade og forøket splid, har jeg forsøkt at forhindre. Jeg tilbakeholdt derfor offentliggjørelsen av skrivelsen til
360 høires statsraader, idet jeg ikke ønsket, at den skulde benyttes eller fremlægges til offentliggjørelse, dersom forholdet kunde ordnes uten, at man behøvet at sprænge hele regjeringen.

Men det gik med dette, som med alt andet, der kom offentliggjørelse allikevel. I
365 «Aftenposten» og «Verdens Gang» fik vi se referater - i det ene blad kortere, i det andet fuldstændigere, ikke alene av vor skrivelser indhold, men ogsaa av, hvad der var passert i den regjeringskonferanse, hvor skrivelsen bragtes frem, og jeg har hørt - jeg har ikke været der, men jeg har hørt det - at dette i de frisindedes sidste gruppemøte vakte stor forargelse og forbitrelse. Man mente, at
370 denne offentliggjørelse var foretat av høire, og det blev sterkt lagt høire tillast, at vi paa denne maate optraadte unødig saarende for statsministeren. Jeg finder mig i anledning derav opfordret til offentlig at erklære, at høires gruppe ikke har hat nogen befatning med offentliggjørelsen i «Aftenposten» og «Verdens Gang» av vor skrivelse til vort partis statsraader og av forhandlingerne i
375 regjeringskonferansen, men at denne, efter hvad jeg har hørt - jeg vet ikke, om det er saa, men jeg har hørt det, og jeg nævner det, for at gi vedkommende anledning til at forklare sig - jeg har hørt, at offentliggjørelsen skriver sig fra statsministeren selv.

380 Jeg tror nok, at naar man vil se denne sak upartisk og i dens helhet, saa skal man

maatte erkjende, at høire ikke har optraadt anderledes, end vi maatte gjøre, dersom man medgir, at et parti har pligt til at sørge for, at dets regjeringsmedlemmer har regjeringsflertallets tillid. Og jeg vil bede de herrer, 385 som mener, at der her er handlet illoyalt, uretfærdig eller hvad der forøvrig er sagt om os, at forklare, hvorledes der skulde været forholdt i den stilling, som var indtraadt. Hvorledes skal et antal stortingsmænd, som utgjør den overveiende majoritet inden et regjeringsflertal, faa bragt sakerne i rigtig og forsvarlig gjænge, dersom det indtræffer, at et medlem av regjeringen har tapt sin tillid inden 390 regjeringsflertallet? Dersom det indtræffer, at majoriteten av dettes medlemmer erklærer: Vi ser os ikke istand til at støtte denne mand mere som ministerchef? Hvorledes skal den sak bringes i orden, dersom det ikke kan gjøres paa den maate, som høire har forsøkt, nemlig ved i lempelighet og i mindelighet at faa vedkommende til at trække sig tilbake, uten at der sker brudd paa samarbeidet? 395 Man kan da ikke mene, at et regjeringsmedlem kan sitte paa trods av regjeringsflertallets tillid i Stortinget?

Statsministeren uttalte, at den fremgangsmaate, vi har befulgt, er at indføre et gruppe- eller koteristyre, som ikke er heldig, og han rettet et spørsmåal til mig 400 personlig om, paa hvilken moralsk basis hele dette angrep hviler, og hvilket vederheftig grundlag der overhodet findes for vor optræden. Jeg antar, at et svar paa det ligger i, hvad jeg allerede før har sagt. Jeg vil ved denne leilighet ikke bruke saa sterke uttryk, som statsministeren tildels har brukt, eller rettere sagt saa skarpe uttryk, ti jeg vil ikke sige, de netop var sterke; jeg generer mig ellers 405 ikke for at bruke baade noksaa skarpe og noksaa sterke uttryk i denne forsamling av og til. Men naar det gjælder et oppgjør indenfor de to samarbeidende partier, saa anser jeg ikke det for at være til gagn. Jeg anser det for at være bedre, naar der er kommet en knute paa traaden mellem os, at vi paa begge sider forsøker at faa striden bilagt i mindelighet, saalænge situationen er den, at vi er nødt til at 410 fortsætte samarbeidet; jeg skjønner ikke, at det da gavner at staa og erte hinanden op og at strides og slaas i publikums paasyn. Jeg skal derfor avholde mig fra skarpe ord.

Derimot skal jeg besvare rent saglig det spørsmåal, som statsministeren stillet til 415 mig angaaende vor optrædens forsvarlighet likeoverfor grundlovens § 12, som siger, at Kongen vælger selv sit raad. Hvilken statsskik vil vi komme op i, naar partierne her i Stortinget blander sig ind i denne Kongens ret, sa han, og hvorledes var det mulig, at vi, som er konservative, kan forsvare det.

Ja, jeg er en varm forsvarer av grundloven likesom statsministeren; men dette skjønner jeg ikke. Ti det vet da virkelig ethvert menneske, baade i denne forsamling og utenfor, at det ikke er Kongen, som gaar omkring og selv finder medlemmer til sit raad. Og vi vet, at han har ikke frit valg heller. Statsminister
425 Konow erindrer vel, at han og jeg samarbeidet noksaa meget, da det gjaldt at lave det Kongens raad, som nu sitter; vi forhandlet og ordnet med den sak paa mange maater, og vi kom meget godt ut av det. Kongen valgte ikke hver mand personlig, han fulgte selvfølgelig det raad, som blev git ham av den mand, til hvem han overdrog at danne ny regjering. Og det vil Kongen altid gjøre.
430 Enhver vet ogsaa, at Stortinget har adskillig befatning med det valg, som grundlovens § 12 siger, at Kongen selv foretar.

Forøvrigt er det ikke de politiske partier og grupper her i tinget, som vælger Kongens raad, fordi om de uttaler sin mening om tilliden til de mænd, som
435 sitter i raadet; grupperne besætter ikke regjeringen, fordi om regjeringsflertallet her i salen gaar til statsministeren, som tilhører flertallets eget parti, og fortæller ham, hvad der rører sig i flertallet i henseende til dets tillid. Jeg tror nok, at det fuldt vel lar sig forsvare efter grundlovens § 12, og jeg har heller ikke nogen følelse forøvrig av, at det er saa forfærdelig umoralsk eller uvederheftig, det som
440 er gjort - jeg har ikke det.

Det, som er faktum, er, at der er kommet en strid op inden flertalspartierne om, hvorvidt tilliden til et av regjeringens medlemmer er svækket, og at det med overveiende flertal er godtgjort, at saa er tilfældet. Som voksne politikere faar vi
445 da se stillingen i øinene som den er; vi faar forsøke at gjøre os klart, hvorledes det nu skal gaa, og hvad der skal gjøres, hvorledes vi skal faa bragt statsmaskineriet i normalt arbeidsgjænge igjen, til gavn for folk og land. Det kan ikke nytte at bli ved at strides om, hvorvidt det er saa og saa urimelig og uriktig, det som er gjort eller ikke - meningene derom vil naturligvis være forskjellige, men vi faar se
450 stillingen som den er. Og stillingen er da for øieblikket den, at enten har der paa grund av vor gruppes optræden, som en del herrer av det frisindede venstre misbilliger, fundet en politisk forskyvning sted, saaledes, at der ikke længere er flertal for vore to grupper. Vi er ikke saa sterke længere, at vi overensstemmende med vore programmer og med forutsætningerne ved valget om samarbeide i
455 denne periode har den ret og pligt at lede landets styre. Samarbeidet er da brutt for løsningen av de store spørsmåal, som vi i fællesskap har paatat os at fremme, saa langt vor enighet rækker, og la hvile, forsaavidt vi ikke er enige.

460 Er der skedd en saadan forskyvning, da er det klart, at det nye flertal, som nu er dannet, har overtat retten og pligten til at styre landet i resten av valgperioden. Eller ogsaa har en saadan forskyvning ikke fundet sted, og da er det en given sak, at vi, høire og de frisindede til sammen - vi være saa meget uvenner, som vi være vil - er pligtige til at bli staaende sammen denne periode ut i det offentlige

465 arbeide; vi er nødt til at skaffe landet en regjering og til at holde en regjering oppe, indtil perioden er utløpet. Men da er det det bedste, tror jeg vi kan gjøre, at se til snarest mulig at komme til fred og samarbeide igjen.

Jeg har henvendt mig til det frisindede partis fører og bedt ham gi mig grei og

470 fuld besked om, hvorvidt der i hans gruppe er indtraadt en saadan forandring i politisk henseende, at vore partiers samarbeide ikke længere kan fortsættes, med andre ord, om der var skedd en forskyvning til venstre blandt de frisindede, saa at vi ikke længere er regjeringsflertal. Men efter det svar, jeg har faat, har en saadan forandring ikke fundet sted. Og da vil jeg virkelig henstille - jeg vil gjenta

475 saa sterkt, jeg formaar, den henstilling, jeg før har gjort likeoverfor det frisindede venstres mænd enkeltvis i disse dage - jeg vil indstændig henstille til dem, at de maa være med paa og forstaa, at vore partier har den pligt i fælleskap at skaffe landet det bedst mulige styre. Vi har saa store opgaver at løse fremdeles, at personlig strid og uvilje ikke har lov til at spille nogen rolle. Jeg har sagt det før

480 og jeg gjentar endnu engang, at det offentlige liv er haardhændt; den enkelte person faar vike, naar han hindrer eller hemmer vort arbeide, selv om vi synes, det er haardt; men vort arbeide fremover maa fortsættes, hvis vi tror, vi har nogen opgave i samfundet som før; det maa ikke stanses, det maa gaa.

485 Statsministeren uttalte en del om, hvad der passerte paa høires sidste landsmøde; han talte om, at det, jeg uttalte der, var ukorrekt og urigtig, og om et stort ansvar, som jeg derved har paadrat mig. Jeg tror ikke, det gavner til noget at dra den sak heller frem her idag. Ikke fordi jeg viker tilbake for at forklare mig helt ut, hvis det behøves og kan være til nytte. Men fordi det for det første bare vil

490 bringe forvirring og uklarhet ind her og for det andet bringe striden over paa spørsmaal, som slet ikke foreligger. Hvad det kan gavne til, skjønner ikke jeg. For min del vil jeg indtil videre med glæde ta imot den kritik, som statsministeren rettet mot mig, uten at ta til gjenmæle. Jeg befinner mig forsaavidt i samme situation som han; jeg indser ikke, at jeg har fortjent kritikken; men jeg skal - i

495 motsætning til ham - bære den med taal.

Det er ikke godt for mig, hr. præsident, at sige, hvor meget eller hvor litet der

endnu staar igjen ubesvart av statsministerens uttalelser. Det var jo saa meget
500 paa en gang. Jeg har, likesom statsministeren, gjort, hvad jeg har kunnet, for at gi
fuld oplysning om saken. Det, som er kjernepunktet i den divergerende
opfatning mellem statsministeren og mig, er, at statsministeren mener, at det er
uforsvarlig og uvederheftig og uriktig, at et politisk parti kræver, at dets egne
tillidsmænd i regjeringen skal besitte sit partis tillid og trække sig tilbake fra
505 statsraadsstillingen, hvis tilliden er tapt; statsministeren mener, at vore politiske
motstandere skal være med om at bedømme dette tillidsforhold, men vi mener
nei. Vi vet paa forhaand, at vore motstanderes tillid har vore
regjeringsmedlemmer ikke, hvor fortjenstfulde mænd de end er, det er vor tillid,
de maa ha for at kunne bli staaende. Forat de skal kunne staa i sin stilling og
510 utrette noget der, er det uavviselig nødvendig, at de har vore partiers tillid. En
nødvendig og uavviselig pligt for os, som tilhører regjeringens partier, er det
derfor, at vi siger fra, hvis regjeringen eller noget av dens medlemmer kommer i
den stilling, at den eller han ikke længere har tilliden. Jeg synes ikke, det burde
bebreides nogen.

515 Jeg finder ikke heller, at man, naar man upartisk betrakter, hvad der er passert i
denne sak, har grund til at bebreide høire, at det er gaat, som det er gaat; det er
ikke os, som har bragt saken ut i offentligheten ved offentliggjørelse av
opfatningerne likeoverfor statsministeren. Jeg slutter med at gjenta min
520 henstilling til frisindede venstre om, at vi saa snart som mulig ser til at komme til
ro og fred igjen og til gjensidig forlikelighet, saalänge vi skal arbeide sammen i
samme stue.

Præsidenten: Jeg har grund til at tro, at statsministerens meddelelse vil
525 foranledige nogen debat. Jeg finder det derfor rigtig at foreslaa, at behandlingen
av denne sak utstaar til et senere møte, idet forutsætningen da vil være, at den
meddelelse, som er fremkommet fra statsministerens side, vil bli trykt, hvad jeg
vil interessere mig for skal ske saa hurtig, det lar sig gjøre, hvorefter saken
opslaaes paa et kart snarest mulig derefter. I henhold til disse mine uttalelser
530 foreslaar jeg, at den videre behandling av statsministerens meddelelse og den
dermed i forbindelse staaende til Stortinget indsendte skrivelse utstaar til et
senere møte.

Votering:

535

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

540

Kilde

Stortingstidende 1912, s.19-32.

545

Emner

Stortingstale

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/ministerkrisen>

550

555

560

565

570

575